

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДРУЖНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН
В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-451 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Спеціалізація: логопедія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Андрєєва Катерина Андріївна
Керівник к.пед.н., доцентка Денисенко В.В.
Рецензент старша вчителька Литвиненко Н.Л.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДРУЖНІХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	6
1.1. Формування взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів як психолого-педагогічна проблема.....	6
1.2. Особливості формування дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи.....	12
РОЗДІЛ 2 ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ДРУЖНІХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	18
2.1. Технології формування дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи	18
2.2. Хід та результати експериментального дослідження щодо визначення педагогічних умов формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів	23
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	34
Додаток А Ранкове коло «Що означає дружити?».....	34
Додаток Б Виховна година «Колектив починається з мене».....	36
Додаток В Тренінгове заняття «Взаємовідносини у нашому класі».....	41
Додаток Г Тренінгове заняття «Я у своєму класі».....	45
Додаток Д Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	50

ВСТУП

Економічні та соціокультурні зміни, стрімкий інформаційний розвиток та освітні новації порушують гуманістичні засади повноцінного співіснування людей та висувають на перший план проблеми взаємовідносин в українському суспільстві. Особливо важливим є дослідження порушеного питання у молодшому шкільному віці, оскільки саме цей віковий період є визначним етапом соціального розвитку дитини, під час якого формується система міжособистісних взаємин. Тому початкова школа має створити всі умови для виховання толерантної, високоморальної, гуманної особистості, яка здатна співіснувати з учнівським колективом.

Проблему формування взаємовідносин в учнівському колективі висвітлено у наукових дослідженнях та психолого-педагогічних працях П. Блонського, І. Гайдамашко, І. Іванова, О. Киричука, Т. Коннікової, М. Красовицького, Р. Крупської, А. Макаренко, О. Максимової, А. Мудрика, Р. Немова, Л. Новікової, А. Петровського, О. Сараєвої, В. Сухомлинського, С. Шацького та ін.

Позитивні взаємини в учнівському колективі беззаперечно впливають на навчальні досягнення, психологічний комфорт та поведінку молодших школярів. Тому діяльність вчителя початкової школи має бути спрямована на оптимізацію взаємовідносин серед молодших школярів. Це зумовлює необхідність перегляду змісту, форм і методів роботи вчителів початкової школи щодо організації взаємодії учнів у освітньому процесі, формування дружніх стосунків між вихованцями на основі гуманності, демократизму, взаємоповаги, дружелюбності, щирості та оптимізму.

Враховуючи актуальність та роль учнівського колективу для становлення та належного розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку, нами було обрано тему кваліфікаційної роботи *«Шляхи*

формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів.

Об'єктом дослідження є процес формування учнівського колективу у початковій школі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання:**

1. Вивчити та проаналізувати літературні джерела з проблеми дослідження.
2. Розглянути науково-теоретичні основи формування взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів як психолого-педагогічну проблему.
3. Охарактеризувати особливості формування дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи.
4. Визначити педагогічні умови формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів.

Для досягнення поставленої мети та завдань використовувалися наступні **методи дослідження:** теоретичні – теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та періодичних видань, вивчення педагогічного досвіду, індуктивно-дедуктивний, узагальнення, систематизація, порівняння, абстрагування, конкретизація; емпіричні – спостереження, анкетування, констатувальний експеримент.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи були обговоренні на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Експериментальна база дослідження: Херсонська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №55 Херсонської міської ради.

Практичне значення кваліфікаційної роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані під час підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти та в освітньому процесі початкової школи.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДРУЖНІХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Формування взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів як психолого-педагогічна проблема

Місце, яке займає дитина у колективі однолітків значною мірою відображається на формуванні у неї таких якостей як гуманність, відповідальність, впевненість у собі та своїх силах, дружелюбність [2, с. 11]. Досвід, який молодший школяр отримує під впливом соціальних зв'язків із оточуючими є фундаментом для розвитку його особистості, становлення самосвідомості та самопізнання, тому питання стосовно формування взаємин в учнівському колективі останнім часом особливо привертає увагу психологів і педагогів [7, с. 117].

Проблема оптимізації взаємовідносин у шкільних колективах та їх вплив на розвиток особистості дитини набула актуальності ще у ХХ столітті про що свідчить значна кількість праць, серед авторів яких Г.Ващенко, І.Іванов, Т.Лубенець, А.Макаренко, І.Огієнко, В.Сухомлинський та інші.

У дослідженнях П. Гальперіна, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, М. Лісіної, Р. Немова, Г. Цукерман увага зосереджується на ролі взаємодії дитини з однолітками щодо її психічного розвитку.

Питання формування культури взаємин розкриваються у роботах В.Білоусової, Л.Бутенко, І.Гавриш, М.Левківського, І.Сіданіч, І.Харламова, Н.Щуркової.

Основні аспекти міжособистісних стосунків у дитячому колективі висвітлено у працях В. Абраменкової, Т. Драгунової, Є. Давидова, А. Киричука, Я. Коломінського, В. Мухіної.

У 20-х роках ХХ століття у працях П. Блонського, А. Луначарського, Н. Крупської, А. Пінкевича, С. Шацького дитячий колектив розглядався як засіб всебічного розвитку індивідуальності.

Педагогічні основи організації учнівського колективу розглядали Ю. Азаров, Н. Анікієва, І. Іванов, В. Карковський, А. Макаренко, Р. Немов, Л. Новікова М. Пістрак, В. Сухомлинський, В. Сорока-Росинський та ін.

Першим, хто акцентував увагу на розвитку дитячого колективу як об'єкті виховного процесу був А. Макаренко. Педагогом було детально розроблено теорію колективу, яка стала своєрідним дороговказом для класного керівника. Педагог підкреслював, що особистість у колективі – не об'єкт виховного впливу, а його носій – суб'єкт. Проте суб'єктом вона стає лише виражаючи інтереси колективу [30, с. 296].

Під колективом А. Макаренко розумів «групу дітей, яких об'єднують спільні інтереси, що мають суспільно цінний сенс, мету, спільну цінність і організованість для її досягнення» [20, с. 42]. Об'єднані спільною метою, члени колективу вступають у стосунки залежності один від одного. В основі концепції виховання дитячого колективу, розробленої педагогом лежали такі положення: постановка суспільно значущої і захоплюючої для дітей перспективи, залучення учнів до спільної діяльності, спрямованої на її реалізацію, опора на учнівське самоврядування, використання з метою організації життя вихованців гри та змагання, культивування традицій. До основних функцій колективу він відносив організаційну, виховну, стимулюючу [1, с. 135].

Антон Семенович у своїх педагогічних творах «Методика організації виховного процесу», «Мета виховання», «Проблеми шкільного радянського виховання», «Досвід методики роботи дитячої трудової колонії» висловлював думку, що розвиток особистості дитини як змістовна характеристика процесу виховання формується завдяки власній діяльності у колективі. У названих вище працях колектив розглядається ним у різних аспектах: колектив єдиний, колектив класу, колектив первинний, колектив педагогів, колектив контактний, колектив збірний, колектив сімейний, колектив шкільний [30, с. 297].

Ознаками розвитку учнівського колективу, за А. Макаренко є: мобільність при виконанні колективних справ і доручень; прагнення до вирішення проблем колективу; почуття відповідальності та активна участь кожного у їх розв'язанні; товариські взаємини, уважність один до одного, готовність допомогти слабшому; вияв поваги та розуміння; відсутність сварок і образ; бажання дітей бути разом; отримання задоволення від спілкування; відчуття бадьорості та зібраності; наявність почуття гумору, вміння належним чином вирішувати конфліктні ситуації; готовність до подолання труднощів; досягнення суспільно значущих цілей на основі самоврядування [20, с. 114].

Подальший розвиток ідей стосовно колективу за А. Макаренко знайшов ґрунтовне відображення у працях Т. Коннікової, М. Красовицького Т. Куракіна, Л. Новікової та ін.

Розглядаючи проблему розвитку учнів у шкільному колективі Т. Коннікова підкреслювала, що колектив впливає на дитину через активність самої дитини і, по-перше, через морально цінну активність. Адже саме моральні характеристики є найбільш суттєвими для життя в колективі. Від поступового оволодіння кожним із учасників уміння співпереживати і перейматися проблемами колективу як своїми власними, на думку вченої, залежить розвиток колективу [16, с. 355].

Дослідники взаємостосунків у колективі А. Куракін і Л. Новікова зазначали, що учнівський колектив, як соціальну єдність, характеризує не лише спільність мети і діяльності, але й спільність переживань і оцінних суджень учнів [31, с. 283].

У роботах Л. Новікової розглянуто шляхи управління дитячим колективом, природу учнівського колективу. Вчена зазначає: «З одного боку він є об'єктом педагогічної діяльності, з іншого – явищем, що розвивається спонтанно і знаходить своє відображення у вільному обміні думок серед вихованців». Як стверджує Л. Новікова, процес входження учня в колектив є досить складним, оскільки він підкріплений зміною внутрішнього середовища дитини і не завжди має позитивну спрямованість [27, с. 75].

У 80-90-ті роки посилений інтерес почали викликати ідеї міжвікових колективних об'єднань учнів, колективної співпраці учнів і учителів, спільної діяльності батьків і дітей [6].

Н. Крупська розглядала колектив як середовище розвитку дитини та надавала важливого значення такій його властивості, як організаційна єдність учнів в умовах колективної діяльності. На її думку, особливо важливо розвивати колективний характер ігор та праці. Вони вчать діяти разом, досягати єдиної мети, навчають координувати свою роботу з діями інших [18, с. 136].

Педагог зазначала: «Спільні ігри привчають школярів враховувати думку інших, підкорюватися їй. Порушення дитиною правил гри викликає невдоволення у інших учасників. Відношення товаришів організує та дисциплінує учня» [18, с. 136].

За визначенням Н. Мойсеюк, учнівський колектив є групою учнів, що об'єднана загальною соціально значимою метою, діяльністю, організацією цієї діяльності, має органи самоуправління, вирізняється

морально-психологічною єдністю, співпаданням особистих і колективних інтересів, динамічною життєдіяльністю [24, с. 156].

Видатний педагог В. Сухомлинський вважав колектив «могутнім важілем виховання». Він зазначав: «Протягом якогось періоду після того, як діти переступили шкільний поріг, у класі ще нема і бути не може того, що ми вкладаємо в поняття колектив. Колектив створюється поступово». За його словами: «Колектив – дитячий, підлітковий, юнацький – дуже складна єдність. Це річка, яка живиться тисячами струмків» [34, с. 362].

Внутрішньоколективні відносини, що виникають у процесі спільної діяльності та спілкування, призводять до створення особливої атмосфери колективу. Клімат колективу залежить від складу особистостей, рівня їхнього розвитку, характеру діяльності та спілкування, якості керівництва з боку педагогів, специфіки навколишнього мікросередовища. Він виявляється у суспільній думці членів колективу, запроваджених традиціях, що визначають поведінку його членів, у загальних настроях та його ціннісних орієнтаціях [40, с. 22].

Міжособистісні стосунки, відношення дітей один до одного, їхні взаємні оцінки та очікування є вагомими аспектами особистісного розвитку кожної дитини. На думку В. Сухомлинського, «провідні риси особистості формуються зазвичай у колективі шляхом спілкування й активної спільної діяльності» [35, с. 79].

Психологічний контекст проблеми дитячого колективу у вітчизняній психології був введений у другій половині ХХ ст. Вагомий внесок у розробку поставленої проблеми вніс психолог А. Петровський, який на основі експериментальних досліджень розробив, обґрунтував і впровадив стратометричну концепцію інтрагрупової активності. У роботах «Особистість. Діяльність. Колектив» (1982), «Психологічна

теорія колективу» (1979), статтях «Пізнаючи психологію колективу» (1976), «Колектив, спілкування і розвиток особистості» (1981) та багатьох інших психолог визначає колектив як «групу, яка об'єднується загальними соціально значущими цінностями, цілями і завданнями діяльності» [31, с.284].

А. Петровський переконаний, що саме в колективі «виникає висока згуртованість як ціннісно-орієнтаційна єдність», а її коефіцієнтом виступає частота збігу оцінок і позицій членів колективу щодо важливих питань (цілей діяльності, моральних принципів). При цьому не йдеться про повне нівелювання потреб та інтересів особистості. А. Петровський, навпаки, позитивно оцінює наявність різних інтересів, смаків, захоплень у колективі [28, с. 66].

Поряд із А. Петровським у другій половині ХХ ст. вивченням психологічної складової дитячого колективу займався вітчизняний психолог Я. Коломинський. У ґрунтовній праці «Психологія дитячого колективу. Система взаємин» (1984) і працях, виданих у співавторстві з Н. Березовіним, «Учитель і дитячий колектив (психолого-педагогічне дослідження)» (1975), «Деякі педагогічні проблеми соціальної психології» (1977) вчений розглядає педагогічні та соціально-психологічні проблеми управління дитячим колективом, аналізує на основі експериментальних досліджень вплив стилю керівництва вчителя колективом на міжособистісні відносини учнів [31, с. 281].

Основним завданням його досліджень є психологічний аналіз взаємовідносин між учнями. Для цього психолог уводить у теорію колективу поняття «система відносин», що включає дві підсистеми – ділових і особистих відносин [15, с. 93].

Отже, узагальнюючи погляди вчених, будемо розглядати у нашій кваліфікаційній роботі учнівський колектив як сукупність учнів, об'єднаних загальною соціально значущою освітньою діяльністю,

організацією цієї діяльності, яка вирізняється згуртованістю, загальною відповідальністю, взаємною залежністю при безумовній рівності всіх членів в правах і обов'язках.

Взаємовідносини в учнівському колективі визначимо як взаємозв'язки між учнями класу або групи, що об'єктивно проявляються в характері, способах взаємних впливів та відносин, і реалізуються в процесі сумісної діяльності і спілкування.

Таким чином, проблема формування взаємовідносин учнівського колективу є складником загальної проблеми «людина в соціумі», що розглядається з позиції філософських, психологічних і соціально-педагогічних наук та посідає важливе місце серед інших проблем сучасності. Зумовлений певними взаємовідносинами, рівнем свідомості і морального виховання, колектив є важливим чинником і засобом виховання, розвитку та формування особистості дитини молодшого шкільного віку.

1.2. Особливості формування дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи

З початком шкільного навчання безумовно змінюється звичний спосіб життєдіяльності дитини. Вона опиняється у принципово новій соціальній ситуації розвитку. Молодший школяр починає усвідомлювати, що він виконує суспільно важливу діяльність, оцінюється оточуючими – навчається. У цей період відбувається активне встановлення дружніх контактів, придбання навичок соціальної взаємодії з учнівським колективом [4, с. 37].

На думку З. Бондаренко, А.Шляхової, саме в молодшому шкільному віці з'являється соціально-психологічний феномен дружби, що характеризується взаємною прихильністю і базується на відчутті

симпатії. Найбільш поширеною є групова дружба, яка виконує безліч функцій, серед яких особливе місце посідають розвиток самосвідомості та формування відчуття причетності, зв'язки зі спільнотою собі подібних [2, с. 12].

Найважливішою інстанцією первинної соціальної приналежності учня є шкільний клас, де він вступає у систему унікальних особистісних взаємовідносин з ровесниками, що ґрунтуються на відчутті симпатії і антипатії, спільності інтересів, думок, поглядів.

Статус учня в системі особистісних відносин є для нього дуже значущим і здійснює важливий вплив на його поведінку і самосвідомість надалі. Відсутність друзів негативно позначається на емоційному стані молодшого школяра, що спричинює глибокі переживання, які проявляються у відчутті самотності, замкнутості, зневіри у себе, закомплексованості [17, с. 162].

Специфіка взаємин молодшого школяра з однолітками значно відрізняється від взаємодії з дорослими. Контакти учня з іншими дітьми більш емоційно насичені, характеризуються відсутністю жорстких норм та правил, яких потрібно дотримуватися, спілкуючись із дорослими. З однолітками діти більш розкуті, частіше виявляють ініціативність, демонструють свої уміння та творчі здібності [21, с. 39].

Внутрішньоклективні стосунки є результатом сприйняття, пізнання та оцінки членами колективу один одного. Вони виникають у безпосередній взаємодії між учнями класу у процесі спільної діяльності й спілкування, що відбувається на її основі. Взаємовідносини між молодшими школярами можуть бути стійкими і тимчасовими, взаємними і невзаємними, постійними і ситуативним. Трапляються випадки, коли учень, обраний вчителем старостою, не сприймається однокласниками тільки тому, що він не викликає у них симпатії. Тому слід звернути увагу на цю особливість під час проектування

міжособистісних стосунків у процесі організації учнівського колективу [26, с. 63].

Для формування гуманних стосунків між членами колективу характерний постійний дружлюбний тон, увага один до одного, готовність допомогти товаришеві.

З цього приводу А. Сущенко зазначає: «Практичними засобами, що стимулюють динаміку розвитку гуманних стосунків, можна вважати входження учнів у гуманні людські стосунки, стимулювання благородно спрямованих ставлень і вчинків, утвердження гуманних переконань, дбайливе збереження традицій у колективі, духовне збагачення колективного життя та зростання кожної особистості» [36, с. 29]. У такому колективі всі відчують себе частиною цілого, немає «ізолюваних», «відкинутих» дітей, групового егоїзму та групової поруки. Це сприяє формуванню хорошого друга та гуманної людини [2, с. 14].

Щоб сформувати з доволі різних учнів класу, єдиний колектив, потрібно враховувати закономірності групового розвитку, на кожному році навчання дітей в початковій школі [25, с. 41].

Етапи розвитку дружніх стосунків у молодшому шкільному віці можна поділити на чотири періоди.

На першому періоді для дітей 6-7 років друзями здаються ті, хто разом грається, ділиться іграшками та цукерками. Вибір друга відбувається за зовнішніми причинами: вони сидять за однією партою, ходять на один гурток, живуть в одному будинку. У цьому віці увага дітей звертається на поведінку, а особистісні якості відходять на другий план. Дружні взаємовідносини можуть виникати між дітьми як однієї, так і різних статей, зазвичай вони неміцні і нетривалі.

Першокласники переважно спілкуються під час виконання навчальних завдань, особливо якщо вони сидять поруч один з одним. В

основному стосунки між дітьми в класі складаються за сприяння вчителя. Він завжди виділяє у класі декількох учнів як приклад для інших, одночасно звертаючи увагу й на тих, хто погано себе поводить та має неуспішність у навчанні. Зазвичай, більшість першокласників відтворює до ровесників ставлення вчителя, не досить усвідомлюючи за якими критеріями педагог оцінює інших учнів.

Дослідниця І. Дубровіна вказує на те, що «у формуванні міжособистісних відносин учнів початкової школи вирішальна роль належить педагогу. На початку шкільного навчання, поки ще у дітей не склалися власні стосунки і оцінки як себе, так і однокласників, вони беззастережно приймають і засвоюють оцінки вчителя, що є для дітей вищим авторитетом» [8, с. 323].

Науковець А. Драган також зазначає, що спочатку взаємини дітей багато в чому визначаються педагогом через організацію освітнього процесу. Він сприяє формуванню статусів і міжособистісних взаємин школярів [7, с. 118]. З часом особистість вчителя стає менш значущою при виборі друзів, зате зв'язки з іншими учнями стають тіснішими та диференційованішими. Характер спілкування з учителем значно впливає на формування не тільки провідної діяльності учіння, а й моральних якостей учня.

Наприкінці першого року навчання у школярів з'являються спроби оцінити вчинки однокласників. Поступово у дітей виникають інтереси, пов'язані з позакласною роботою, з громадським життям школи, з тими взаємовідносинами, що встановлюються в учнівському колективі. Дівчата-першокласниці частіше залучають у гру дітей молодшого віку, а хлопці обирають собі товаришів не тільки серед однокласників, а й поміж своїх сусідів. Проте групи дітей 6-7річного віку ще не складають єдиного колективу, об'єднаного діяльністю, спрямованою на досягнення спільної мети [14, с. 157].

Другий період стосується школярів 8-9 років. Їх дружні взаємини ґрунтуються на довірі та інтересі один до одного. Для дітей цієї вікової групи другом є той, з ким виникає взаємна симпатія. Особливо у дівчат виникає прагнення мати одного єдиного друга, що впливає на стабільність відносин, а зрада сприймається дуже боляче.

Для молодших школярів 9-10 років, які входять до наступного етапу розвитку дружніх стосунків особливого значення набуває наявність спільних інтересів, захоплень, взаємна довіра та допомога. Товаришеві дитина довіряє свої страхи та переживання. Кількість друзів скорочується, а стабільність відносин посилюється.

Період 10-11 років характеризується дружніми стосунками, які ґрунтуються на довірі, відданості, прагненні краще зрозуміти один одного, впевненості та необхідності взаємопідтримки.

Діти прагнуть до рівноправності у дружніх відносинах, часто не погоджуються і змагаються один із одним, але зрештою знаходять спільну мову. Дружні взаємовідносини на цьому етапі набувають відносно стабільного характеру [32, с. 55].

В цілому діти 9-11-ти років уже глибше усвідомлюють певні якості особистості, характеру. І вже в цьому віці, за необхідності вибору друзів, мотивують свій вибір певними моральними якостями інших дітей [4, с. 48].

Отже, до кінця молодшого шкільного віку дружба між ровесниками практично повністю виконує свої основні функції, забезпечуючи соціальну та емоційну підтримку. Наявність хоча б одного близького друга може забезпечити дитині емоційне благополуччя, взаємодоповнення, задоволення соціальних потреб і т.п.

Таким чином, у молодшому шкільному віці друзями зазвичай є діти однієї статі, віку і часто однієї національності. У першому і особливо в другому класах виникають короточасні об'єднання, які

іноді переростають у досить стійкі мікроколективи шкільного й позашкільного характеру. Ці об'єднання відносно неформальні, з невеликою кількістю правил для їх ровесників. Структура цих груп гнучка і швидкозмінна. У цей період для виникнення і підтримки дружби важливо переживання власної винятковості, наявність спільних інтересів, уподобань, прагнень. Але у третьому-четвертому класі взаємини між школярами набувають рис колективу і відіграють важливу роль для дитини. З дорослішанням стабільність дружніх взаємовідносин підсилюється.

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ДРУЖНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Технології формування дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи

Формування згуртованого колективу як єдиної команди є надзвичайно складним процесом, оскільки у дітей молодшого шкільного віку ще недостатньо розвинені навички соціальної взаємодії. Серед важливих завдань педагога: побачити і показати учням класу їхні спільні риси, загальну мету, постійно звертаючи при цьому увагу на цінність і неповторність індивідуальних особистісних рис кожного; забезпечити гармонійні взаємовідносини та сприятливий психологічний клімат в учнівському колективі [11].

З метою згуртування школярів вчитель початкової школи може використовувати в освітньому процесі різноманітні педагогічні технології, що сприяють формуванню дружніх взаємовідносин учнів. Розглянемо деякі з них.

Однією з ефективних технологій оптимізації взаємин молодших школярів є «Коло». Дана технологія сприяє залученню до вирішення проблеми усіх зацікавлених учнів та забезпечує їх активну участь в обговоренні будь-якої теми, ситуації та прийнятті рішень [7, с. 119].

Головною особливістю технології є можливість кожного висловити власну точку зору. Проведення «Кола» відбувається за певними правилами:

1) Наявність ведучого або, як ще його називають, «Хранитель Кола». Це особа, що інформує інших учасників про правила; створює

атмосферу взаємоповаги, підтримки та толерантного ставлення; формулює питання для обговорення.

2) Не менш важливим елементом «Кола» є «Мовник», тобто символічний предмет, що передається по колу за годинниковою стрілкою з рук у руки від одного учасника до іншого та дає право розмовляти.

3) Право говорити належить тільки учаснику, що тримає в руках «Мовник», або тому, хто отримав таке право від «Хранителя Кола».

4) Кожен наділений права передати «Мовник» наступному, зберігши мовчання, якщо йому нічого сказати або він не хоче говорити.

5) Учасникам забороняється покидати «Коло» до його завершення.

6) «Мовник» має рухатися по «Колу» до тих пір, доки залишається учень, якому є що сказати з приводу обговорюваної теми. «Коло» закінчується тоді, коли «Мовник» обійде його, а всі збережуть мовчання [5, с. 81].

Отже, технологію «Коло» у роботі з молодшими школярами доцільно використовувати з метою обговорення різноманітних тем між учнями класу, що сприяє забезпеченню сприятливого психологічного мікроклімату, згуртованості, формуванню доброзичливого відношення один до одного.

Для забезпечення дружніх стосунків між учнями класу також доцільно використовувати технологію колективного творчого виховання (КТВ). Сутність технології полягає у формуванні особистості молодшого школяра під час спільної роботи учнів класу; певної створенні організації життя колективу на засадах моральності, гуманності та соціальної творчості [29, с. 4].

Головними завданнями технології колективного творчого виховання є вдосконалення пізнавально-світоглядної, емоційно-вольової та дієвої сфер особистості учня та педагога. Процесуальною основою

технології КТВ є колективна творча діяльність (КТД), що реалізується через колективну творчу справу (КТС).

На думку І. Іванова, колективна творча діяльність є сукупністю завдань, методів, технологій, які сприяють створенню гуманістично орієнтованої єдності, творчій взаємодії, співробітництву вихователів і вихованців, їхньої загальної турботи – практичної, організаторської, виховної [10, с. 22].

У процесі теоретичного обґрунтування технології КТВ доцільно звернути увагу на принципи її реалізації, а саме: пріоритет успішності учня; навчання без примусу, право дитини на помилку, вільний вибір, власну точку зору; поєднання колективного та індивідуального виховання; пріоритет етичних цінностей (доброта, любов, совість, працьовитість, гідність) [24, с. 109].

Організовуючи КТС молодших школярів, педагог разом із дітьми має дотримуватися технологічної послідовності реалізації зазначеної технології. Так, етапами організації та проведення колективної творчої справи є:

- початковий (аналіз ситуації, визначення мети, завдань виховної справи; організація діяльності вихованців);
- планування (розробка учнями та педагогом програми діяльності колективу відповідно до визначеної мети);
- колективна підготовка справи (розподіл доручень між учасниками, визначення завдань мікроколективам, вибори відповідальних, організація контролю за виконанням завдань);
- проведення справи (можливість виявлення кожним членом колективу своїх творчих здібностей, презентація результатів КТД);
- підведення підсумків (колективний аналіз КТС з метою виявлення причин успіхів і невдач);

- найближча післядія (в процесі аналізу діяльності виявлення зв'язків між явищами, пошук взаємозалежностей, окреслення програми наступних дій) [38, с. 20].

Технологія КТВ має ряд переваг у роботі з молодшими школярами щодо оптимізації дружніх взаємовідносин між ними. Так, використання зазначеної технології сприяє: формуванню громадянської позиції школярів; вихованню турботливості один про одного, відповідальності за спільну роботу та індивідуальне завдання; розвитку емпатії, комунікативних та творчих здібностей учнів; налагодженню доброзичливих, щирих, демократичних взаємовідносин; згуртуванню колективу, а також дозволяє вирішувати низку виховних завдань непомітно для самих школярів [28, с. 5].

З метою оптимізації взаємовідносин в учнівському колективі доцільно проводити ранкові зустрічі. У науково-педагогічній та методичній літературі ранкова зустріч визначається як метод, який допомагає об'єднати академічний та соціальний аспекти навчання, допомогти вчителям та учням бути більш відповідальними один перед одним, доброзичливими.

Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня всього класу з учителем, яка відбувається в класній кімнаті на килимі або на стільчиках у колі, де кожен займає зручне для себе положення, що сприяє більш вільному, відкритому спілкуванню, згуртуванню учнів [32, с. 3].

Темами таких ранкових зустрічей можуть бути: «Дружба – найбільший скарб», «У колі вірних друзів», «Справжній друг», «Шкільні друзі», «Як ми дружимо» та інші. Мета таких зустрічей розкрити значення дружби в житті людини; з'ясувати критерії справжньої дружби; допомогти дітям правильно вибрати друзів; сприяти формуванню доброзичливого й толерантного ставлення до людей [5, с. 82].

Ранкові зустрічі мають певну структуру. Основними компонентами проведення ранкових зустрічей є:

I. Вітання, коли школярі збираються у коло, вітаються один з одним. Так створюється атмосфера довіри, спокою, дружелюбності, позитивного настрою.

II. Обмін інформацією. На цьому етапі школярі обмінюються ідеями, висловлюють власні думки та пропонують цікаві теми для обговорення.

III. Групове заняття. Створюється відчуття єдності, радості через виконання пісень, участі в іграх.

IV. Щоденні новини. Вчитель робить оголошення, яке налаштовує на те, що має вивчатися цього дня, а також дає можливість обміркувати події та навчання попередніх днів [36].

Ранкові зустрічі виконують низку функцій: створюють сприятливу психологічну атмосферу, позитивний настрій, знімають почуття невпевненості, налаштовують на подальшу роботу; забезпечують соціалізацію дитини, сприяють виробленню соціальних функцій і ролей, соціальних рис характеру; навчають співробітництву, довірі, формують вміння висловлювати думки та поважати точку зору інших; монологічне та діалогічне мовлення; розвивають та збагачують інтелект дитини, логічне мислення, увагу, пам'ять, розширюють коло інтересів; сприяють кращому засвоєнню та закріпленню вивченого матеріалу з різних навчальних предметів у невимушених умовах [32, с. 5].

Позитивно впливає на розвиток дружніх стосунків і метод казкотерапії. Під час гри, перевтілюючись у казкового героя, дитина може спокійно розповісти про свої почуття, думки. Завдяки казкотерапії молодші школярі засвоюють необхідні моделі поведінки, навчаються реагувати на життєві ситуації, підвищують рівень знань про себе й

оточуючих, тому що казки для них більш зрозумілі порівняно з поясненнями педагогів та батьків.

Залучення кожного учня до цілеспрямованої спільної позаурочної діяльності, наприклад позакласні заходи, свята, ярмарки, виставки, створення шкільної газети та інше дасть змогу згуртувати класний колектив, краще дітям познайомитися, почути думки кожного і висловити свої, що значно покращить дружні стосунки в класі.

Навчити дітей заводити друзів, підтримувати дружні стосунки, вміти товаришувати допоможуть тренінгові вправи на відповідні теми або виховні години [5, с. 83].

Таким чином, у процесі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми з'ясовано, що найбільш ефективними технологіями, які сприяють покращенню і забезпеченню гармонійних взаємовідносин та сприятливого психологічного мікроклімату в учнівському колективі є: Коло, технологія колективного творчого виховання (КТВ), ранкові зустрічі, казкотерапія, тренінгові вправи, проведення спільних позакласних заходів.

2.2.Хід та результати експериментального дослідження щодо визначення педагогічних умов формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів

З метою визначення педагогічних умов формування дружніх взаємовідносин, нами було проведено експериментальне дослідження (констатувальний етап).

Експеримент проходив на базі Херсонської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №55 Херсонської міської ради. У експерименті брали участь учні 3-Б класу.

У ході констатувального етапу нами було обрано критерії та показники для визначення педагогічних умов формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів, а саме:

- активна участь у виконанні колективних справ і доручень (готовність виконувати доручення колективу та нести за них відповідальність);
- прагнення до взаємодії з однокласниками (бажання бути разом, допомагати, готовність долати труднощі);
- товариські взаємини між учнями (вияв доброзичливості, дружелюбності, гуманності по відношенню один до одного);
- задоволення від спілкування (отримання позитивних емоцій від спілкування з іншими учнями класу, прагнення до комунікативної взаємодії).

Для реалізації мети експериментального дослідження у ході виробничої педагогічної практики були проведені такі форми роботи:

1. Ранкове коло «Що означає дружити?» (див. додаток А).

Мета: створити у класі середовища, де цінують дружбу; допомогти дітям зрозуміти що таке справжня дружба та хто такий друг; сприяти формуванню доброзичливості, толерантності, усвідомленню у дітей цінності дружби, вмінню знаходити спільну мову з товаришами.

2. Виховна година «Колектив починається з мене» (див. додаток Б).

Мета: Навчати учнів культури спілкування, пошуку конструктивних способів вирішення проблемних ситуацій у класі; сприяти поліпшенню психологічного клімату в класі, налагодженню доброзичливих стосунків; виховувати в учнів повагу одне до одного, відповідальність за власні слова і вчинки.

3.Тренінгове заняття «Взаємовідносини у нашому класі» (див. додаток В).

Мета: визначення вихідних даних, прийняття учнями правил, налаштування на роботу щодо взаємовідносин у колективі, сприяння формуванню дружніх взаємин.

4.Тренінгове заняття «Я у своєму класі» (див. додаток Г).

Мета: продовження пізнання колективу, образне визначення стадії його розвитку, створення групового портрету класу; сприяння усвідомленню важливості класу, пізнання способів ефективної взаємодії.

Спостерігаючи за роботою учнів під час проведення запропонованих форм роботи можна зробити висновок про те, що переважна частина молодших школярів виявляли активність, інтерес, вільно висловлювали власні думки, були налаштовані на дружню співпрацю з вчителем і товаришами, намагались максимально проявити себе та свої здібності. Лише деякі учні намагались уникнути спільної взаємодії.

Спостереження за поведінкою та діяльністю молодших школярів дозволило нам виділити педагогічні умови, які на нашу думку, сприяють формуванню дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів:

1. Створення морально-психологічного клімату в класному колективі, який сприяв би виникненню позитивного дружнього ставлення учнів один до одного.

2. Планування систематичної виховної роботи таким чином, щоб вона сприяла формуванню цінності друга, дружби та створювала дружні взаємостосунки серед молодших школярів.

3. Розвиток чуттєво-моральної сфери особистості молодшого школяра, яка виявлятиметься у емпатії, співпереживанні, ціннісних установках, поглядах та переконаннях, що виступають внутрішнім фундаментом у формуванні дружнього учнівського колективу.

4. Залучення кожного учня до цілеспрямованої спільної діяльності з використанням сучасних освітніх технологій:

- систематичне проведення ранкових зустрічей;
- організація колективних творчих справ;
- проведення тренінгових занять;
- застосування казкотерапії;
- проведення позакласних заходів.

На основі теоретичного аналізу та експериментального дослідження нами було виокремлено рекомендації для покращення дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи:

1. Виявляй щире та доброзичливе відношення до всіх без винятку однокласників. Намагайся бачити в кожному щось хороше.
2. Проявляй зацікавленість до життя та справ колективу.
3. Не бійся відверто, але без образ, казати іншим про те, що тобі не подобається.
4. Не нав'язуй товаришам свої думки.
5. Якщо помилився – визнай провину, попроси вибачення.
6. Не висміюй своїх товаришів.
7. Завжди виконуй те, що пообіцяв.
8. Допомагай і захищай тих, хто потребує твоєї допомоги.
9. Не вихваляйся перед іншими, не висміюй та не глузуй.
10. Під час виконання спільної справи прикладай максимум зусиль.

Таким чином, у процесі проведеного нами констатувального дослідження було визначено та перевірено за обраними критеріями педагогічні умови формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Вивчивши та проаналізувавши літературні джерела з проблеми кваліфікаційної роботи ми дійшли наступних висновків.

1. Проблема формування взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів розглядається з позиції філософських, психологічних і соціально-педагогічних наук. Низка наукових праць висвітлює різні аспекти щодо створення, функціонування, згуртування, особливостей колективу, змісту колективної діяльності учнів початкової школи та інші. Слід зазначити, що дослідники дотримуються спільної думки, щодо впливу та значення колективу у вихованні, розвитку та формуванні особистості дитини молодшого шкільного віку.

2. Під час роботи над дослідженням нами було розглянуто науково-теоретичні основи формування взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів як психолого-педагогічну проблему.

У нашому дослідженні ми спираємось на такі ключові поняття:

Колектив – це група дітей, яких об'єднують спільні інтереси, що мають суспільно цінний сенс, мету, спільну цінність і організованість для її досягнення.

Учнівський колектив – це сукупність учнів, об'єднаних загальною соціально значущою освітньою діяльністю, організацією цієї діяльності, яка вирізняється згуртованістю, загальною відповідальністю, взаємною залежністю при безумовній рівності всіх членів в правах і обов'язках.

Взаємовідносини в учнівському колективі – це взаємозв'язки між учнями класу або групи, що об'єктивно проявляються в характері, способах взаємних впливів та відносин, і реалізуються в процесі сумісної діяльності і спілкування.

Міжособистісні стосунки, що виникають у процесі спільної діяльності та спілкування, призводять до створення особливої атмосфери колективу. Клімат колективу залежить від складу

особистостей, рівня їхнього розвитку, характеру діяльності та спілкування, якості керівництва з боку педагогів. Він виявляється у суспільній думці колективу, традиціях, що визначають поведінку його членів, у загальних настроях та його ціннісних орієнтаціях.

3. У ході написання кваліфікаційної роботи нами було охарактеризовано особливості формування дружніх взаємовідносин у колективі учнів початкової школи.

У молодшому шкільному віці друзями зазвичай є діти однієї статі, віку і часто однієї національності. У першому і особливо другому класах виникають короточасні об'єднання, які іноді переростають у досить стійкі мікроколективи шкільного й позашкільного характеру. Ці об'єднання відносно неформальні, з невеликою кількістю правил для їх учасників. Структура цих груп гнучка і швидкозмінна, а вибір друга відбувається за зовнішніми причинами.

У третьому-четвертому класі для виникнення і підтримки дружби важливим є переживання власної винятковості, наявність спільних інтересів, уподобань, прагнень. Взаємини між школярами набувають рис колективу і відіграють важливу роль для соціального та емоційного розвитку дитини. З дорослішанням дітей молодшого шкільного віку стабільність їх дружніх взаємовідносин посилюється.

4. Працюючи над дослідженням, нами було проведено констатувальний експеримент та визначено педагогічні умови формування дружніх взаємовідносин в учнівському колективі молодших школярів, а саме:

1) Створення морально-психологічного клімату в класному колективі, який сприяв би виникненню позитивного дружнього ставлення учнів один до одного.

2) Планування систематичної виховної роботи таким чином, щоб вона сприяла формуванню цінності друга, дружби та створювала дружні взаємовідносини серед молодших школярів.

3) Розвиток чуттєво-моральної сфери особистості молодшого школяра, яка виявлятиметься у емпатії, співпереживанні, ціннісних установках, поглядах та переконаннях, що виступають внутрішнім фундаментом у формуванні дружнього учнівського колективу.

4) Залучення кожного учня до цілеспрямованої спільної діяльності з використанням сучасних освітніх технологій:

- систематичне проведення ранкових зустрічей;
- організація колективних творчих справ;
- проведення тренінгових занять;
- застосування казкотерапії;
- проведення позакласних заходів.

Не дивлячись на значну кількість наукових та психолого-педагогічних праць з досліджуваної проблеми залишається ще достатньо аспектів для подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер С.О. Управління розвитком учнівського колективу в педагогічній спадщині А.С. Макаренка / С.О. Бадер // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 7 (266). – Ч. II, 2013. – С. 133-139.
2. Бондаренко З.П. Вплив стосунків у колективі на особистісний розвиток молодших школярів / З.П.Бондаренко, А.В.Шляхова // Молодий вчений. – № 8.1 (84.1). – серпень, 2020. – С. 11-15.
3. Виховна година «Колектив починається з мене» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urok-fizik.at.ua>
4. Вопросы психологии учебной деятельности младших школьников / Под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1962. – 224 с.
5. Гайдамашко І.А. Технології оптимізації взаємовідносин в учнівському колективі /І.А. Гайдамашко // Науковий вісник ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38). – С. 80-83.
6. Гладун О.В. Учніський колектив. погляди на формування та ефективну організацію, як передумову розвитку особистості / О.В. Гладун // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://int-konf.org/ru/konf112014/925-gladun-o-v-uchnivskiy-kolektiv-poglyadi-na-formuvannya-ta-efektivnu-organizaciyu-yak-peredumovu-rozvitku-osobistost.html>
7. Драган А.О. Розвиток міжособистісних відносин дітей молодшого шкільного віку / А.О. Драган // Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2015. – № 1. – С. 117-120.
8. Дубровина И.В. Практическая психология образования: учебн. пособие для вузов И.В. Дубровина. – Санкт-Петербург: 2004. – 592 с.
9. Иванов И. П. Методика коммунарского воспитания / И. П. Иванов. – М.: Просвещение, 1990. – 144 с.

10. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П. Иванов. – М.: Педагогика, 1989. – 112 с.
11. Калмиков Г. Підходи В.Сухомлинського до виховання взаємин між особою і колективом/ Г. Калмиков // Початкова Школа. – 1997. – №9. – С. 7-11.
12. Каменєва Н.С. Колектив учнів початкової школи як проблема сучасної педагогічної практики /Каменєва Н.С. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kameneva-ns-kolektiv-uchniv-rochatkovoyi-shkoli-yak-problema-suchasnoyi-pedagogichnoyi-praktiki/>
13. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 2015. – 343 с.
14. Киричук О.В. Про вивчення особистих взаємовідносин між дітьми молодшого шкільного віку / О.В. Киричук // Психологія: республік. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР. – К., 1966. – Вип. 2. – С. 155-162.
15. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива: система личных взаимоотношений / Я. Коломинский. – 2-е изд. доп. и перераб. – Минск: Нар.асвета, 1984. – 239 с.
16. Конникова Т. Организация коллектива учащихся в школе / Т. Конникова. – М.: Просвещение, 1987. – 400 с.
17. Корнійчук В.В. Розвиток міжособистісних відносин у молодшому шкільному віці/ В.В.Корнійчук // Збірник наукових праць РДГУ. –2013. – №1. – С. 162-164. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KL8C0VohnjAJ:irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe
18. Крупская Н.К. Общественное воспитание. Педагогическое сочинение в 10-ти тт. – М.: Изд. АПН,1958. – Т.2. – С. 133-141.
19. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса / А. С. Макаренко // Пед. соч. в 8-и томах. – Т. 5. – М.: Педагогика, 1983. – 588 с.

20. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1974. – 336 с.
21. Максимова О.О. Особливості становлення взаємин молодших школярів (психолого-педагогічний аспект) / О. О. Максимова // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» / за заг.ред. проф. Є.І.Ковленко. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2014. – №5. – С.38-43
22. Мальцева М. В. Детермінанти міжособистісних відносин дітей молодшого шкільного віку / М. В. Мальцева // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К.: Фенікс, 2012. – Т. XII, вип. 15, ч. II. – С. 211-218.
23. Мартовицька Л. Взаємовідносини у нашому класі / Л.Мартовицька // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lidiya-martovitska.kuryansk.info/info/page/12787>
24. Мойсеюк Н.Е. Педагогіка: навч.посіб. / Н. Е. Мойсеюк. – К.: Саммит-Книга, 2007. – 656 с.
25. Немов Р. Шлях до колективу: книга для вчителів про психологію учнівського колективу / Р. Немов. – М.: Педагогіка, 1988. – 140 с.
26. Нестеренко С.С. Сутність феномена «учнівський колектив» / С. Нестеренко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. – №6 (119), 2017. – С. 62-67.
27. Новикова Л. И. Педагогика детского коллектива (вопросы теории) /Л. И. Новикова. – М.: Педагогика, 1978. – 144 с.
28. Петровський А. В. Особистість. Діяльність. Колектив. / А. Петровський – М.: Політгиздат, 1982. – 255 с.
29. Резнік Н. Колективна творча діяльність молодших школярів як вид суспільної діяльності / Н. Резнік // Початкова школа, 2007. – № 3. – С. 4-5.

30. Сараєва О. Погляди А. Макаренка на формування дитячого колективу в світлі сучасних підходів / О. Сараєва // Витоки педагогічної майстерності. – 2011. – Випуск 11. – С. 295-299.
31. Сараєва О. Дитячий колектив: психолого-педагогічний вимір проблеми / О. Сараєва // Людинознавчі студії. – Випуск 31. – 2015. – С. 281-292.
32. Скрипець М. В. Ранкові зустрічі як засіб розвитку учнівської особистості / М. В. Скрипець // Початкове навчання та виховання: Науково-методичний журнал. – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – № 9. – С. 2-6.
33. Страхов И.В. О дружбе школьников / И.В. Страхов. – Саратов: Саратовское обласное изд-во, 2008. – 112 с.
34. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу: у 5-ти т. Вибрані твори. – Т.І. – 2006. – 637 с.
35. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива: методика воспитания коллектива [Текст]: метод. материал / В. А. Сухомлинский; пер. с укр. Н. Дангуловой. – М.: Мол. гвардия, 1975. – 240 с.
36. Сущенко А.В. Гуманізація навчальних взаємин у всіх ланках шкільної життєдіяльності / А. Сущенко // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 29-30.
37. Церковна А.Ю. Ранкове коло «Що означає дружити?» / А. Церковна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://super.urok-ua.com/rankove-kolo-shho-oznachaye-druzhiti-zanyattya-dlya-pochatkovoyi-shkoli/>
38. Черкашина Н.І. Колективні творчі справи як засіб розвитку особистості та творчих здібностей молодших школярів / Н. Черкашина // Початкове навчання та виховання. – 2004. – №14. – С.19-21.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ранкове коло «Що означає дружити?»

Мета: створити у класі середовища, де цінують дружбу; допомогти дітям зрозуміти що таке справжня дружба та хто такий друг; сприяти формуванню доброзичливості, толерантності, усвідомленню у дітей цінності дружби, вмінню знаходити спільну мову з товаришами.

Обладнання: м'яч.

План проведення

1. Привітання.

- Доброго дня, дорогі діти! Я рада сьогодні вас бачити. Давайте візьмемо з собою гарний настрій, та почнемо працювати!

Діти стоячи у колі по черзі говорять одну фразу, яка починається так:

- Привітайте мене плеском у долоні ті, хто...

- 1) має карі очі;
- 2) вміє добре плавати;
- 3) швидко бігає;
- 4) у кого гарний настрій;
- 5) чие ім'я починається на букву...

2. Обмін інформацією.

1. Слухання вірша про дружбу

Секрет

Що зробити, щоб удвічі торт здавався вам смачнішим?

Що зробити, щоб удвічі кожний день для вас побільшав?

Щоб і радості, і щастя вам було — аж ніде діти?

Тут — ніякою секрету! Треба з другом все ділити!

2. Бесіда

- Розкажіть хто ваш друг?

- З ким ви товаришуєте?

- Що означає дружити?

3. Групове заняття. Гра «Подібність і відмінність»

Люди спілкуються ,бо вони схожі або відмінні один від одного. Давайте знайдемо відмінності і схожість один з одним . Кожен з дітей повинен вимовити фразу, звертаючись до сусіда справа: «Ми з тобою схожі ,тим що...(будь яка ознака схожості), але на відміну від тебе я...»(діти передають один одному м'яч вимовляючи фразу)

4. Щоденні новини.

1) Визначення дати(дані позначаються на дошці)

2) Назва місяця

3) День тижня

4)Тема дня:

- Сьогодні ми з вами будемо говорити про дружбу та справжніх друзів.

5. Гра «Пальчики»

- Уявіть собі,що ваш кулачок- це пелюстки квіточки, яка буде розкриватися з кожним твердженням, на яке ви погодитесь.

- У мене гарний настрій.

- Я маю багато друзів.

- Я умію радіти життю.

- Мені подобається грати в різні ігри зі своїми друзями.

- Я обов'язково буду щасливим!

-У кого розкрилася квітка-долонька, прошепотіть їй тепле ласкаве слово та одним подихом подаруйте її своєму товаришеві.

6. Теми для щоденника вражень.

- Хто такий справжній друг?

- Що для вас означає дружити?

- Що таке дружба?

Додаток Б

Виховна година «Колектив починається з мене»

Мета. Навчати учнів культури спілкування, пошуку конструктивних способів вирішення проблемних ситуацій у класі; сприяти поліпшенню психологічного клімату в класі, налагодженню доброзичливих стосунків; виховувати в учнів повагу одне до одного, відповідальність за власні слова і вчинки.

Методичне забезпечення: ручки або олівці, чисті аркуші паперу.

Хід заняття

I. Творче завдання «Школа дружби».

Учитель поділяє учнів класу на 3 групи і пропонує їм уявити себе вчителями «Школи дружби». Вони мають навчити школярів товаришувати одне з одним і розповісти про способи, які б допомогли їм побудувати добрі стосунки:

- *перша група* з учителями,
- *друга група* з батьками,
- *третья група* з братами і сестрами,

Наприклад: щоб подружитися з братами і сестрами потрібно:

- частіше цікавитися їхніми справами;
- допомагати їм у домашніх справах;
- щиросердно поділяти їхні радощі та неприємності.

II. Бесіда

1. Що ви порадите людині, яка хоче мати друзів, але не може їх знайти?
2. Що потрібно зробити, щоб ваш друг дитинства залишився поряд із вами усе життя?
3. Чи хотіли б ви, щоб у вас було сто друзів?
4. Якби ви зустріли людину, в якій сто друзів, про що б ви його, запитали?

Учитель. Дружба – це добре, почуття, яке може виникнути лише на основі взаємоповаги. Зустріти в житті справжнього друга вважалось великим щастям для людини. У скіфів дружба скріплювалась щирою клятвою, що вважалась свято непорушною. Другом ми називаємо того, кому довіряємо. Якщо між людьми немає щирості, не може бути й дружби. У кожного з нас є вади. Отже, той, хто хоче мати друга без вад, залишається без друзів. Справжній друг, який віддає частку свого серця, силу почуття, вартий того, щоб його цінували і берегли.

III. Слово вчителя

Оскільки тема нашої розмови – дружба, то, звичайно, не можна обійти увагою таке питання, як дружба у колективі. Мабуть, вам траплялося чути: «Це – дружний клас» або «У вас такий недружний клас, кожний сам по собі».

Запитання до учнів:

Чим відрізняється дружний колектив від недружного?

Чи важливо, щоб між учнями класу існували дружні стосунки? Чому?

Анкета «Я і мій класний колектив»

1. *«Сипучий пісок».* Такий тип колективу зустрічається доволі часто. Взаємовідносини людей у ньому дійсно нагадують пісок, зібраний у пригорщу: начебто усі піщинки разом і водночас окремі одна від одної. Повіє вітер – і пісок розлетиться поки хто-небудь знову не збере його до купи. Так і люди в цьому колективі: усі разом і водночас кожний сам по собі. І немає зв'язку між людьми. Ніщо їх не згуртовує по-справжньому: ані спільна мета, ані уподобання, ані симпатії одне до одного. У такому колективі немає лідера, до чийої думки прислухалася б решта осіб.

2. *«М'яка глина».* Відомо, що глина – матеріал, що легко віддається обробці, з нього можна виліпити будь-що. У руках хорошого майстра, шматок глини може перетворитися на витвір мистецтва. Але невмілі

руки лише намарно використають цей матеріал. Отже і колектив цього типу схожий на глину: яка людина вважатиметься лідером цього угруповання, такі взаємовідносини встановляться у ньому і стосунки у такому колективі загалом доброзичливі, проте не скажеш, що тут панує взаємодопомога. Зазвичай складається з дрібних товариських груп, які мало спілкуються між собою. Лідера у колективі цього типу немає або він не вміє себе проявити, чи просто нікому його підтримати.

3. «Палаючий факел» – це живе полум'я, пальним для якого є міцна дружба, єдина воля, судове взаєморозуміння, ділова співпраця і відповідальність не лише за себе, але й за весь колектив. Світити можна і для себе, продираючись крізь хащі труднощів, долаючи перешкоди і прокладаючи шлях до поставленої мети. Проте хіба можна відчували себе щасливою людиною, коли поруч комусь важко, коли позаду тебе товариші, які потребують допомоги? Звичайно ні! Так скаже кожна особа, яка належить до колективу цього типу. Про таке угруповання можна сказати, що воно – справжній моноліт. Тут кожний готовий прийти на допомогу іншим, вислухати і зрозуміти товариша, працювати на благо усієї групи.

Бесіда

- Який опис найбільш підходить для визначення типу вашого класу?
- Що треба робити, щоб ваш клас став дружнішим, щоб ви жили єдиним бажанням творчо працювати і вирішувати усі справи класу дружно?
- Чи важливо для дружби у класі, щоб усі однокласники добре навчалися і мали однакові інтереси? Чому?

Слово вчителя

Гадаю, ви переконались у тому, що дружба, взаємодопомога потребують постійного горіння, а не одиноких, нехай навіть дуже частих спалахів. Чи траплялись із вами коли-будь такі ситуації, коли ви

поводились недоброзичливо по відношенню до оточуючих. Напевно, так. Це відбувається годі, коли вас охоплює роздратування, злість, гнів. У такі миті людині так хочеться виплеснути емоції, що іноді це може призвести до конфлікту або суперечки навіть із найкращим другом. Потім, звичайно, шкодуєш і вибачаєшся, що погарячував. Проте краще не допускати виникнення таких ситуацій взагалі. Тож слід навчитися тримати себе в руках і вчасно зупинити себе. Як це зробити? Виявляється, дуже легко. Якщо вас охопив гнів і ви відчуваєте, що здатні на грубість, стримайтесь і подумки скажіть собі: «Стоп!». Погасивши таким чином спалах злості, ви заспокоїтесь і зможете подивитись на ситуацію, яка викликала у вас роздратування, більш помірковано. Пам'ятайте: негативні емоції – погані порадники, будь-яку проблему чи конфлікт слід вирішувати спокійно, тактично.

IV. Ситуації:

Ситуація 1. Одного разу взимку однокласники грали у сніжки біля школи. Раптом хтось поціливів одному з хлопців сніжком в обличчя. Не з'ясувавши, хто саме зробив йому боляче, хлопчик підійшов до першого-ліпшого однокласника і став вимагати вибачення. Той обурився, і суперечка перейшла у бійку. Запропонуйте розумне вирішення цього конфлікту.

Ситуація 2. Учениця відповідає біля дошки. Але варто дівчинці трошки замислитись, як однокласники відразу, піднімають руки, щоб відповісти. Деякі з них висловлюють невдоволення і кепкують, що дівчинка «не знає відповіді на таке просте запитання». Учениця, хвилюючись, починає плутатись і невдовзі зовсім збивається; на її очах виступають сльози. Як у цій ситуації мали б поводитися дівчинка, учитель і однокласники?

Слово вчителя. На жаль, коли між людьми виникає непорозуміння, зазвичай вони звинувачують у цьому одне одного або

замовчують образу. Така поведінка недоцільна. Щире спілкування можна порівняти з ліками, якими лікують хворобу-образу. Не можна вирішити конфлікт, не обговоривши його. Прагнення почути, зрозуміти думку одне одного здатне знищити ворожнечу. Зробіть крок назустріч людині, не відвертайтеся від неї – таким чином можна лише поглибити образу. Чим більше ви ображаєтесь або обурюєтесь, тим менше у вас можливостей поновити стосунки. І завжди щиро вибачайтесь коли відчуваєте, що неправі.

Творче завдання «Валіза чемності»

Учитель малює на дошці великий чотирикутник – «валізу». Учні починають збирати до неї необхідні «речі» – добрі почуття і риси характеру, які слід плекати у собі. Школярі називають усе, що, на думку групи, допомагає людині у спілкуванні з оточуючими, а учитель записує відповіді на тлі чотирикутника.

Заключне слово вчителя.

Додаток В

Тренінгове заняття «Взаємовідносини у нашому класі»

Мета: визначення вихідних даних, прийняття учнями правил, налаштування на роботу щодо взаємовідносин у колективі.

Хід роботи

1. Вступне слово. Мотивація

Ніщо не ціниться так високо в житті, як справжня дружба, єдність групи і почуття належності до неї – групи своїх товаришів, однодумців. Це — частина тебе, твого іміджу Чи потрібно докладати зусиль для побудови справжнього колективу, чи він складеться сам собою? Хто відповідальний за згуртування класу? Хто створює його обличчя? Хто «робить погоду» у колективі? Для чого він потрібен? Чи залежить щось від мене самого? Як ми можемо назвати свій клас? Що треба робити для того, щоб називати його дружним, рідним, найкращим?

На ці та інші питання нам треба разом дати відповіді. Наш клас – це світ у мініатюрі, в якому ви навчаєтеся і водночас проживаєте спілкування, вирішення проблем, досягнення мети, як кожен своєї, так і колективно. Це – модель вашого співіснування з людьми в подальшому житті. Отже, мета наших занять – усвідомити, який наш колектив, дізнатися про нього багато нового; дізнатися, наскільки ми згуртовані, визначити, що залежить від кожного особисто в розвитку і створенні позитивного іміджу класу, обмінятися думками про цінність дружби, звернути увагу на свої почуття, відносини з оточуючими, поставити себе на місце іншого, а може, декому провести. переоцінку цінностей, зробити відкриття в собі та у своїх товаришах; побачити величезні ресурси свої і колективу, в якому живемо і навчаємося.

На дошці записана тема тренінгу «Взаємовідносини у нашому класі». Про що ми будемо говорити? Чи подобається вам, як звучить тема?

Завдання: до останнього заняття змінити тему так, щоб зміст залишився тим самим, а звучання стало благозвучнішим для вас, не таким офіційним.

Про що ми будемо говорити? Чи потрібно це обговорювати саме у вашому класі? Чи потрібно це вам, чи хвилює це вас? Чи будете ви в житті пишатися, що навчалися в найкращому класі, серед найкращих однолітків?

«Не потрібен мені друг, який видозмінюється зі мною, який повторює кожен мій рух. Це робить набагато краще моя тінь».

Плутарх

2. Встановлення правил

Для проведення занять з елементами тренінгу необхідно виробити й узгодити правила, за якими відбудуватиметься наша робота.

1. Щирість і відвертість. Виразити почуття. Не брехати – краще відмовитися від відповіді, ніж вести групу до хибної думки й переінакшувати дійсність.
2. Відповідальність під час обговорення. Починати висловлювання зі слова «Я». Дотримуватися правил. Не відволікатися.
3. Конфіденційність. Не обговорювати те, що відбулося в групі, а також її учасників за межами групи.
4. Повага до іншого. Не перебивати, не ображати, не заподіювати фізичного збитку. Не оцінювати інших, не говорити про присутніх у третій особі, а звертатися безпосередньо до них.
5. «Тут і зараз». У групі обговорюються тільки події, що відбулися в цей час. Це дуже важливо.
6. Брати активну участь у роботі групи. Виразити свою думку. Повідомляти про труднощі участі в групі.

Після того як правила зачитано, надаємо можливість піти тим, хто не може чи не хоче їх виконувати.

3. Вправа «Знайомство»

Кожному учасникові групи пропонують назвати себе власним або вигаданим іменем, записати його на бейджі і прикріпити до одягу. Тільки назване ім'я фігуруватиме у спілкуванні. Вибір імені говорить про те, як підліток сприймає своє «Я».

4. Вправа «Комплімент»

Кожен учень по черзі говорить комплімент сусідові по парті.

Обговорення:

- * Чи приємно було почути комплімент?
- * Якими були ваші відчуття, коли ви говорили компліменти, коли чули приємні слова про себе?
- * Що легше – дарувати компліменти чи приймати? Чи почув хтось про себе щось нове?
- * Чи часто в житті ви помічаєте щось гарне в людині і кажете їй про це?

5. Діагностика

Мета: одержати вихідні дані для порівняння на початку і в кінці занять.

Існує думка, що на формування колективу впливають певною мірою різні люди: батьки, вчителі, класний керівник, актив класу, психолог, організатор позакласної роботи, самі учні. Отже, ми зараз проголосуємо щодо ролі кожного з них у формуванні і впливі на згуртованість колективу.

Хто впливає найбільше на формування колективу, його згуртованість	Кількість голосів на початку занять	Кількість голосів у кінці занять
Класний керівник		
Організатор позакласної роботи		
Батьки		
Психолог		
Актив класу		
Кожен з нас		

Учні голосують, ведучий записує дані в таблицю.

А в кінці занять психолог відкриє вам деякі секрети щодо згуртованості нашого класу та психологічного комфорту в ньому (маються на увазі дані соціометричних вимірів – КГЗ, КСПК – коефіцієнти групової згуртованості і сприятливості психологічного клімату, їх норми).

6. Вправа «Мозкова атака»

Клас ділиться на дві частини. Одна доводить, що у класі є колектив, інша – що колективу немає. Продукуються факти, які свідчать про це. На виконання завдання обом групам дається 10 хвилин, після чого вибраний спікер зачитує думки, продиктовані групою і записані вибраним секретарем.

7. Релаксація «Дихання»

Мета: опанування методів релаксації.

Психолог розповідає про значення ритмічного дихання, про зняття напруження за допомогою дихання. Потім пропонуються різні способи використання дихання: наприклад, робити видих удвічі довшим, ніж вдих; у випадку сильного напруження

Зробити глибокий видих і затримати дихання на 20-30 секунд.

8. Рефлексія

Додаток Г

Тренінгове заняття «Я у своєму класі»

Мета: продовження пізнання колективу, образне визначення стадії його розвитку, створення групового портрету класу; сприяння усвідомленню важливості згуртування класу, пізнання способів ефективної взаємодії.

1. Організаційний момент

Ведучий нагадує правила тренінгу, повідомляє мету і план заняття.

2. Вправа «Усмішка сусіду»

Мета: психологічне налаштування, підняття настрою.

Учні дарують сусідові по парті найкращу, найщирішу усмішку.

Обговорення почуттів і значення вправи для настрою кожного.

3. Вправа «Шосте відчуття»

Мета: перевірка ступеня єдності та згуртованості групи.

Учасникам групи пропонують відповісти на запитання, але не від себе, а ніби від усіх учасників групи, тобто так, як, на їхню думку, відповіла більшість учасників. Відповіді школярі повинні мовчки записувати, не називаючи жодних варіантів уголос.

Пропоновані питання:

- * Який у більшості учасників групи улюблений день тижня?
- * Яка улюблена пора року?
- * Яке улюблене число?
- * Яку геометричну фігуру вибрала б група?
- * Що хотіли б робити учасники групи в цей момент?

Потрібно записати або намалювати тільки одну відповідь на запитання.

Керівник знову зачитує питання, а школярі підносять руки у випадку, якщо пролунали їхні відповіді. Найбільша кількість однакових відповідей на запитання вважається думкою групи. Перевага цього

завдання в тому, що школярі одразу отримують інформацію про ступінь розвитку в них шостого чуття.

4. Вправа «Груповий малюнок»

У всіх учасників заняття на парті лежить фломастер улюбленого кольору. Ведучий проносить по рядах ватман, затримуючись на кожній парті по 10 секунд. У цей час учні повинні встигнути намалювати найперше, що прийде в голову. Таким чином ми отримаємо колективний портрет на початку серії занять (і в кінці).

Обговорення групового портрету його елементів, ходу й особливостей його створення, форм взаємодії при його малюванні, почуттів, які виникали під час роботи. За допомогою скотчу портрет кріпиться на дошці, зазначається час і дата його створення.

5. Вибір аналітиків

Для деяких видів робіт, допомоги ведучому (психологу), підбиття підсумків кожної вправи, які вони зачитують у кінці кожного й усіх занять, треба вибрати помічників — аналітиків (у кожному класі це ділові лідери). Вони сідають за окремий стіл і працюють щодо формулювання висновків до кожної вправи впродовж усіх занять а також над завданнями психолога.

6. Образне визначення стадії розвитку колективу

Мета: визначити й усвідомити стадію розвитку колективу.

Учні слухають характеристики кожної сходинки, які проходить колектив у своєму становленні від найнижчої до найвищої стадії розвитку. Вибирають назву, яка, на їхню думку, найбільш точно характеризує відносини в класному колективі. На дошці прикріплений аркуш паперу з назвами стадій і відповідними кольорами. Після зачитування всіх ознак необхідно вибрати на підносі відповідний клаптик кольорового паперу й кинути його в скриньку. (Аналітики підраховують результат.)

Послідовні ступені розвитку колективу

«*Піщаний насип*». Придивіться до піщаного насипу: скільки піщинок зібрано разом і в той же час кожна з них сама по собі. Налетить слабенький вітерець – і віднесе частину піску вбік, розсипле його по землі. Подме вітер сильніший – і не стане насипу. Буває так і в групах людей. Там теж кожен, як піщинка – і начебто всі разом, і водночас кожен сам по собі. Немає того, що об'єднувало б людей. Тут люди мало знають один одного, не наважуються, а може, й не хочуть піти назустріч один одному. Немає загальних інтересів, справ. Немає авторитетного центру. Група існує формально, не приносячи радості й задоволення нікому з її членів.

«*М'яка глина*». Відомо, що м'яка глина – це матеріал, який легко піддається впливу, із нього можна ліпити різні вироби. У руках гарного майстра цей матеріал перетворюється на прекрасний глечик, але й може залишитися звичайним шматком глини, якщо до нього не докласти зусиль. Більше того, коли м'яка глина опиниться в руках нездари вона може набути невизначеної форми. У групі, яка перебуває в такому стані, помітрі перші зусилля щодо згуртування колективу, хоч вони й несміливі. Не все виходить в організаторів, немає достатнього досвіду роботи. Скріплюючою ланкою тут є формальна дисципліна і вимоги старших. Відносини різні – доброзичливі, конфліктні.

Учні за своєю ініціативою рідко приходять на допомогу один одному. Замкнуті приятельські угруповання, які мало спілкуються одне з одним. Справжнього організатора ще немає чи його по-справжньому ще нікому підтримати.

«*Мерехтливий маяк*». У штормовому морі маяк і досвідченому моряку, і початківцю надає впевненості: курс вибрано правильно, «так тримати!». Зверніть увагу, що маяк горить не постійним вогнем, а періодично викидає промені світла, начебто говорячи: «Я тут, я готовий

прийти на допомогу!». Колектив, який формується, націлений на те, щоб усі йшли до спільної мети правильним шляхом. У такій групі переважає бажання діяти разом, допомагати один одному, бути разом. Але бажання – це ще не все. Дружба, товариська взаємодопомога вимагають постійного горіння. А не поодиноких, хоч навіть і частих спалахів. У групі є на кого спиратися. Ті, хто не дає згаснути вогню, – актив, лідери класу.

Група помітно відрізняється від інших своєю індивідуальністю. Однак їй буває важко до кінця зібрати свою волю, знайти в усьому спільну мову, проявити наполегливість у подоланні труднощів, не завжди вистачає сили підкоритися колективним вимогам у деяких членів групи, недостатньо проявляється ініціатива. Ми бачимо прояви активності сплесками, та й то не в усіх.

«Червоні вітрила». Символ спрямованості вперед, незаспокоєності, дружньої вірності. Тут діють за принципом: «Один за всіх, і всі за одного». Дружня участь і зацікавленість справами один одного співпадають із принциповістю і взаємною вимогливістю. До лідерів колективу йдуть за порадою, за допомогою, і вони безкорисливо надають її. У більшості учнів проявляється почуття гордості за свій колектив; усі переживають, коли колектив спіткає невдача. Група цікавиться, як справи в інших класах. Буває, що допомагає їм. Хоча група згуртована, але їй може іноді забракнути мужності визнати свої помилки одразу.

«Палаючий смолоскип». Тісна дружба, єдина воля, відмінне взаєморозуміння, ділове співробітництво, відповідальність кожного не тільки за себе, а й за колектив – головні риси групи. (Результати повідомлять аналітики в кінці занять.)

7. Емоційна розрядка

Повідомлення про інші види класифікацій, типу «Спецназ», «Мавпяча зграя», «Білі й пухнасті», «Тераріум», «Болото».

8. Релаксація «Чарівний сон»

9. Рефлексія

Додаток Д

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Андрєєва Катерина Андріївна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)

